

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Адміністративна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності є важливим методом державного управління, застосування якого шляхом примусу сприяє забезпеченню порядку та врегульованості у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Адміністративну відповідальність за порушення законодавства про фінанси передбачено нормами адміністративного права у вигляді обов'язку особи нести за свої неправомірні винні дії у сфері конкретних фінансових відносин покарання, застосування якого здійснюється уповноваженими на те компетентними органами або їх представниками.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, фінансова відповідальність, санкція.

**Крижановська
Вікторія
Анатоліївна,**

асистент кафедри
адміністративного
та інформаційного
права Навчально-
наукового інституту
права та психології
Національного
університету
«Львівська
політехніка»

Зміна економічних відносин у пострадянський період призвела до активного закріплення новоутворень права. Так, фінансове право України на сьогодні є самостійною галуззю в системі національного права. Особливу роль у забезпеченні функціонування фінансової системи, що формується, відіграє юридична відповідальність. У зв'язку з прийняттям значної кількості правових норм юридична відповідальність також зазнає значного розвитку. За останні два десятиліття з'явилася значна кількість санкцій за порушення фінансового законодавства, які мають якісні відмінності від санкцій традиційних видів відповідальності. Звідси виникає питання про виокремлення самостійного виду юридичної відповідальності – фінансово-правової. З цього приводу існують різні погляди науковців.

Аналіз дослідження цієї проблеми здійснено в наукових працях В. Авер'янова, О. Бандурки, Ю. Битяка, О. Бавико, Г. Бондаренка, І. Галагана, Є. Додіна, В. Іванцова, С. Ківалова, А. Комзюка, Т. Коломoeць і багатьох інших.

Метою статті є спроба порівняння адміністративної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності (у цьому разі – з фінансовою

відповідальністю), проаналізувати стан практики застосування адміністративної відповідальності за правопорушення у фінансовій сфері, виробити на цій основі пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання інституту адміністративної відповідальності в Україні.

Традиційно в теорії права виділяють чотири види відповідальності – кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову. Можна говорити, що жоден із цих видів не має належного законодавчого закріплення свого визначення. Однак існують відповідні законодавчі акти, які містять у собі загальні положення. Водночас із появою в економіці суб'єктів господарської діяльності різних форм власності прийнято чимало законів, в яких зазначено певні правопорушення і для юридичних осіб установлено спеціальні санкції за їх вчинення. У багатьох випадках іде мова саме про «фінансові» санкції. Застосування таких санкцій передбачено Декретом Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та Податковим Кодексом України.

Можна припустити, що коли немає належного закріплення в нормативно-правових актах визначення фінансової санкції, то вона є самостійним видом юридичної відповідальності, який ще не знайшов належного відображення в юридичній науці. Або ж стверджувати, що вона за своєю природою є нічим іншим як адміністративний штраф, а відтак її необхідно відносити до адміністративної відповідальності.

Слід зазначити, що ці погляди не є безспірними, оскільки безпідставно змішано два фундаментальних поняття теорії права, які мають різний зміст, – «відповідальність» і «санкцію».

Як зазначав О. Лейст, у теорії поняття «санкція» пов'язано з так званою «логічною структурою» (теоретичною моделлю) правової норми, згідно з якою кожна правова норма має гіпотезу (визначення кола адресатів норми й умов її реалізації), диспозицію (зміст правила поведінки, регульовані обов'язки і права учасників відносин), санкцію. Така теоретична модель пов'язана з усвідомленням предметної сутності права як системи загальнообов'язкових норм, що охороняються державним примусом (санкція) та реалізуються через поведінку людей (диспозиція), обов'язкових за певних умов (гіпотеза). Тричленна структура орієнтує правотворчість і практику застосування закону на точне визначення: хто, коли і до чого зобов'язаний, на що має право, які, за що і до кого застосовуються санкції [1].

Щодо відповідальності санкція постає як її форма та її міра. Люстрацією цього положення може бути ст. 114 Податкового кодексу Російської Федерації [2, с. 697], де зазначено, що податкова санкція є мірою відповідальності за вчинення податкового правопорушення. У разі якщо йдеться про фінансові санкції, то сутність правової категорії «санкція» залишається незмінною, але при цьому підкреслюється наявність певних особливостей таких санкцій, а саме їх грошова форма. Це може бути і штраф, і пеня, і стягнення не-

законно отриманих доходів. Проте одночасно постає питання: формою і мірою якого саме виду юридичної відповідальності є фінансові санкції [3, ст. 30]?

Як свідчить судова практика, судами неоднозначно розуміється юридична природа фінансових санкцій. Зокрема арбітражними судами різних рівнів у справах за участю Національного банку України постановлено кілька рішень, згідно з якими фінансові санкції кваліфікуються в одних випадках як санкції цивільно-правової відповідальності, в інших – як санкції адміністративної відповідальності, що навіть у кваліфікації зазначених правовідносин як адміністративних судами при визначенні строків накладення адміністративного стягнення застосовуються різні правові акти.

Кожен із видів юридичної відповідальності має притаманні тільки йому ознаки, які головним чином пов'язані з предметом і методом регулювання тих чи інших правовідносин. Тобто при визначенні виду юридичної відповідальності необхідно насамперед з'ясувати, які правовідносини мають місце в конкретній ситуації.

У разі застосування фінансових санкцій виникають відносини публічно-правового характеру, оскільки однією зі сторін їх є відповідний контрольний або наглядовий державний орган, який від імені держави уповноважений застосувати певні заходи примусу, а суми стягнення штрафів спрямовуються до державного бюджету України. У зв'язку з цим віднесення фінансових санкцій до цивільно-правової відповідальності,

на наш погляд, не витримує будь-якої критики, оскільки при цьому відсутня диспозитивність сторін, яка є обов'язковою характерною рисою норм цивільного права [3, с. 30].

Виходячи з наведеного та враховуючи наявність у теорії права вищезазначених чотирьох традиційних видів юридичної відповідальності, можна зробити висновок, що за своїм змістом фінансові санкції мають місце в адміністративних правовідносинах, а тому є санкціями адміністративної відповідальності. Цю думку підтримують В. Колпаков, В. Стефанюк, І. Голосніченко, М. Михасенко, Д. Лиллак [4, с. 295–296].

Головним завданням у вирішенні цього питання є визначення рис відмінності відповідальності суб'єктів фінансового права за порушення фінансово-правових норм від адміністративної відповідальності або встановлення факту відсутності таких рис. Особливостями наук фінансового та адміністративного права є те, що вони перебувають у стадії формування та видозміни, зокрема на рівні самої концепції юридичної відповідальності.

Виходячи з чинних фінансово-правових норм, зокрема Кодексу України про адміністративні правопорушення, суб'єктом адміністративного правопорушення, за яке настає адміністративна відповідальність, є особа, що на момент вчинення адміністративного правопорушення досягла 16-річного віку [5]. Тобто суб'єктом адміністративного правопорушення, а відповідно й адміністративної відповідальності є фізична особа.

Згідно зі ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком)

визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Суб'єктами відповідальності за порушення фінансово-правових норм є не лише фізичні, але й юридичні особи. Адміністративну відповідальність юридичних осіб чинним законодавством України не передбачено.

Якщо законодавець установлює можливість застосування санкцій за вчинення адміністративного правопорушення, не передбачених КУпАП, то щодо суб'єкта адміністративної відповідальності такої альтернативи немає, ним можуть бути лише фізичні особи.

Зважаючи на те, що ні кримінальне, ні адміністративне законодавство не передбачає відповідальності публічних утворень та юридичних осіб зі спеціальним статусом, вони не несуть ані кримінальну, ані адміністративну відповідальність.

Узагальнюючи дослідження науковців – прибічників виокремлення фінансово-правової відповідальності як самостійного виду (це зокрема А. Іванський [6, с. 117–118], Н. Якимчук [7, с. 79–84]), – виділяють основні риси, відмінності фінансово-правової відповідальності від адміністративної відповідальності:

- фінансово-правова відповідальність настає тільки за порушення фінансових норм, що встановлюють правила поведінки суб'єктів фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави;

- фінансові правовідносини через свою природу мають майновий характер, а тому правопорушення в цій сфері завжди завдають певної майнової шкоди державі і всьому суспільству в цілому. Через майновий характер фінансових правовідносин у конструкції фінансової відповідальності переважають санкції, пов'язані з позбавленнями переважно майнового характеру;

- сфера управління публічними фінансами та фінансової діяльності держави не є сферою, за порушення в якій виникають охоронні адміністративно-правові відносини і передбачено безпосередньо адміністративно-правову відповідальність юридичних осіб;

- організації в статусі розпорядника (отримувача) бюджетних коштів не є суб'єктами адміністративно-правових відносин і, відповідно, не порушують адміністративно-правові норми;

- різний механізм установлення та обрахування фінансово-правових та адміністративних санкцій;

- різні органи юрисдикційних повноважень щодо застосування вказаних санкцій;

- різна процедура застосування фінансово-правових та адміністративних санкцій. Так, процес притягнення до відповідальності розпорядників бюджетних коштів за правопорушення, передбачені бюджетним законодавством, хоч і схожий на адміністративний процес, однак відбувається відповідно до передбачених бюджетним законодавством процедур;

- поряд із фінансово-правовими можуть застосовуватися адміністра-

тивні чи кримінальні санкції. Адміністративні санкції таких особливостей не мають;

- застосування фінансово-правових санкцій не тягне для суб'єкта правопорушення наслідки організаційного характеру, а тільки грошово-майнового;

- різне співвідношення способів, прийомів правового впливу на суспільні відносини, різний якісний склад юридичних фактів тощо утворюють специфіку галузевого методу фінансового права;

- згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 30 травня 2001 р. [8] адміністративна відповідальність не охоплює спеціальні види юридичної відповідальності, передбачені іншими галузями права (податкову, банківську, бюджетно-правову – різновиди фінансово-правової відповідальності).

Таким чином, фінансово-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розвинення понятійного апарату фінансово-правової відповідальності та визначення її внутрішньої будови.

Список використаних джерел:

1. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретичес-

кие проблемы) / О. Э. Лейст. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1981. – 240 с.

2. Полный сборник кодексов Российской Федерации. – М., 1999. – С. 697.

3. Кротюк В. Фінансові санкції та адміністративна відповідальність: проблема співвідношення / В. Кротюк, А. Іоффе, Д. Лук'янець // Право України. – 2000. – № 5. – С. 29–33.

4. Колпаков В. А. Адміністративне право України : підручник / В. А. Колпаков. – К., 1999. – С. 295–296.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.

6. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз : монографія / А. Й. Іванський. – Одеса: Юридична література, 2008. – 504 с.

7. Якимчук Н. Питання існування бюджетно-правової відповідальності / Н. Якимчук // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 2. – С. 79–84.

8. Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 р. № 7-рп/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. першої ст. 92 Конституції України, ч. першої, третьої ст. 2, ч. першої ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Крыжановская В. А. Административная ответственность и финансовые санкции: сравнительный аспект.

Административная ответственность как один из видов юридической ответственности является важным методом государственного управления, применение которого путем принуждения способствует обеспечению порядка и урегулированности во всех сферах жизнедеятельности общества.

Административная ответственность за нарушение законодательства о финансах предусмотрена нормами административного права в виде обязанности лица нести ответственность за свои неправомерные виновные действия в сфере конкретных финансовых отношений наказание, применения которого осуществляется уполномоченными на то компетентными органами или их представителями.

Ключевые слова: административная ответственность, финансовая ответственность, санкция.

Kryzhanovskaya V. A. Administrative responsibility and financial sanctions: a comparative aspect.

Administrative responsibility as one of the types of legal responsibility is an important method of governance, the use of which is enhanced by compulsion order and regularity in all spheres of society. Administrative responsibility for violations of the law of finance is provided by the administrative law in the form of individual obligation to bear liability for the wrongful actions in specific financial relationships. The penalty is applied by the authorized competent bodies or their representatives.

Key words: administrative responsibility, financial responsibility, sanction.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2014